

Kommunalvalen och den kommunala demokratin

AV JANERIK GIDLUND OCH ANDERS WESTLUND

1 Systemskiftet

Traditionellt har partiernas politiska intresse fokuserats på de nationella sammanhangen. Kampen om regeringsmakten har varit och är den mest centrala partiangelägenheten. Primärkommunerna var före indelningsreformerna – storkommunreformen på 1950-talet och blockreformen på 1960-talet – många (ca 2 400 kommuner), resurs-svaga och hanterade frågor som ofta ansågs var av mindre partipolitisk vikt. I den traditionella kommunalpolitiken har partiernas främsta uppgift som organisationer varit att rekrytera kandidater (lekmän) till de politiska posterna. Den dåvarande kommunala styrelseordningen byggde helt på samförståndets princip i form av samlingsstyrelse. Kommunalvalen handlade ofta om personval, i den mån valkampanjerna i de fristående kommunalvalen behandlade kommunala spörsmål. Före 1930-talet var det också vanligt med samlingslistor, där partierna fördelat platserna mellan sig i förväg på basis av röstsiffrorna i det föregående riksdagsvalet. Det relativt stora antalet kommunalt förtroendevalda gjorde det möjligt att få en bred kontaktyta mellan väljare och valda.

Den politiska utveckling som kommunerna beskriver under de senaste decennierna markerar ett tydligt systemskifte (ändrad föreställningsram) i svenskt samhällsliv. Det ”klassiska synsättet” var att kommunal demokrati hade en kvalitativt annan karaktär än den representativa demokratin på nationell nivå, med sin betoning av samförståndslösningar, utförandet av praktiska sysslor och rollen som medborgarskola och rekryteringsunderlag för rikspolitiska poster.

Det partipolitiska inslaget gällde främst nomineringsarbetet inför valet. Kontakten mellan förtroendevalda och allmänhet ansågs inte i första hand vara en parti fråga utan handla främst om personliga direktkontakter. Likaså skulle partipolitiken så långt möjligt hållas från beslutsfattandet. I en betecknande passus hävdade 1946 års kommunallagskommitté i anslutning till övervä-

ganden om proportionella val till kommunala styrelser och nämnder: ”Härigenom kunna partipolitiskt färgade debatter i fullmäktige undvikas och överläggningarna föras i en mera förtroendefull och saklig anda”. (SOU 1952:14).

Elis Håstad som på 1930-talet gav ut en skrift som behandlade ”det moderna partiväsandets organisation” gav följande karakteristik av de dåtida relationerna mellan partiorganisationerna och kommunalpolitiken:

”Man kunde vänta, att de lokala partiinstanserna skulle spela en stor roll som politiska opinionshärdar i den kommunala politiken i vår tid, sedan fullmäktigeinstitutionerna flerstades ersatt allmän rådstuga eller stämma och ett representativt system trätt i stället för allas (dvs alla röstberättigades) forna direkta deltagande i de kommunala avgörandena. . . . Man vet, att partiapparaten här och var velat instruera och ingripa. Man vet också att särskilt arbetarkommunerna på en del orter kunnat bestämma det ställningstagande som de socialdemokratiska representanterna i fullmäktige eller nämnder i någon viss fråga ansetts böra intaga. Likväl hör detta icke till normalregeln. Förhållandet mellan lokala valmansorganisationer och fullmäktige grupper torde vara enahanda som mellan rikspartiernas organisationer och riksdagsgrupperna, dvs fullmäktige utföra, sedan de en gång väl blivit valda, sin funktion självmedvetet och utan åhåga att inhämta de lokala partiinstansernas oförgrifliga mening. Mycket tyder också på att fullmäktige grupperna med tiden snarast blivit mer självständiga än tidigare. De politiska motsättningarna i städer och landskommuner äro vanligen mer dämpade än i riksdagen och det kommunala arbetets natur är dessutom oftast annorlunda, mindre principiellt, mera småpraktiskt och ”mänskligt” beskaffat än riksdagsarbetet. Politiska föreningar och klubbar anordna visserligen ofta kommunala föredrags- och diskussionsmöten, men detta sker sällan för att ge direktiv utan blott i upplysnings syfte och för att sammanföra väljare och valda till icke bindande rådslag. Även om debattörerna kunna vara förargade, bli dessa upplysningsmöten ofta oförargliga tillställningar. Folket nöjer sig i regel med att vid valet få säga sin mening och utse sina representanter att som befullmäktigade ställföreträdare styra och ställa; dessa i sin tur handla visserligen i högre grad än tidigare enligt partiinstinkens bud

men ändå helst utåt självständigt och inåt under strävan till *samförstånd över partigränserna*" (Håstad 1938:42 f).

Det *moderna systemet* har ytterst den rikspolitiska ordningen som förebild. Kommunerna skall i stort sett fungera som riksmodellen i miniatyr. En allmän utgångspunkt är att de moderna kommunerna behandlar många ideologiskt viktiga sakfrågor och att kommunerna utgör en stor del av den offentliga sektorn. Det innebär att kommunalvalen tänkes vara tillfällen då medborgarna utkräver politiskt ansvar av de styrande, samt väljer mellan de olika lokala framtidsalternativ som partierna presenterar.

Trenden i kommunalpolitiken under särskilt 1970-talet har inneburit att det partipolitiska innehållet i kommunalpolitiken alltmer har accentuerats. De partipolitiska skiljelinjerna och konfliktmarkeringarna framhävs allt tydligare i arbetet i de kommunala beslutsorganen, i massmediernas nyhetsförmedling och i de kommunala valkampanjerna.¹

Partipolitiseringsen av kommunalpolitiken var resultatet av en, som det förefaller, medveten statlig politik. Blockreformen innebar att många förtroendevalda "bortrationaliserades", samtidigt som antalet kommunalt anställda raskt expanderade. Mängden av de möjliga personliga direktkontakterna mellan väljare och valda blev härigenom brandskattad, samtidigt som styrningsproblemen blev större för de förtroendevalda över den kommunala apparaten. (Brantgärde m fl 1981). Som en kompensation för denna "demokratiska förlust" kom statsmakterna att söka ge de politiska partierna en framträdande roll i kommunalpolitiken.

2 Syfte

Syftet med denna uppsats är:

att söka besvara frågan om vad den lokalpolitiska aktiviteten betyder för utgången av kommunalvalen.

Med lokalpolitisk aktivitet avses den samlade kommunalpolitiska verksamhet som utövas inom ramen för de beslutande kommunala organen, liksom inom och av de politiska partierna.

Om det föreligger tydliga samband mellan valresultat och lokalpolitiska faktorer finns ett empiriskt underlag för påståendet att kommunerna numera har demokratiska system som i miniatyr fungerar som det nationella politiska systemet brukar anses fungera.

att söka identifiera de kommunklasser där den lokalpolitiska aktiviteten har lågt respektive högt samband med valresultaten.

Det råder betydande strukturella skillnader i olika avseenden mellan kommunerna. Variationerna kan vara av så betydande omfattning att olika kommunklasser utgör demokratiska system med helt skilda funktioner för kommunvalen. En ambition är därför att söka identifiera kommunklasser med sinsemellan stora variationer i kommunvalens funktion.

att introducera en metodik för statistisk strukturanalys i system som karaktäriseras av hög komplexitet och låg grad av information

Metoden bygger på "path"-modeller med indirekt observerade latenta variabler, vars relationer estimeras med iterativ partiell minsta kvadratanalys. Denna metodik för strukturanalys är fördelningsfri i den meningen att den knappast ställer några restriktioner vad avser data. Indikationerna kan således observeras i både tids- och rumsdimensioner, och olika skalnivåer kan blandas. Teoretiskt förutsätter strukturanalysen kunskap om vilka latenta variabler, som bör ingå i strukturmodellen, vilka indikatorer som kan och/eller bör användas, gruppering av dessa i block, samt vilken inre struktur, som kan förväntas existera.

3 Debatten om kommunalt majoritetsstyre

De undersökningar som genomfördes av kommunalforskningsgruppen på 1960-talet visade att den politiska enigheten inom och mellan de kommunala organen var stor efter vad som kan utläsas i de kommunala protokollen. Vid de fåtal tillfällen då oenighet förekom gällde det vanligtvis frågor som var av mindre partipolitisk och ekonomisk betydelse, t ex utskänkningsärenden och kommunala organisationsfrågor. På väljarplanet kunde konstateras att flertalet väljare inte upplevde kommunalpolitiken som särskilt konfliktfylld. Få ansåg att kommunalpolitiken skulle tjäna på ökad oenighet.

I anslutning till blockreformen fördes en debatt om den kommunala styrelseordningen och krav ställdes på många håll att olika former av majoritetsmarkeringar skulle införas – ytterst således en kommunal parlamentarism. Ett starkt argument för detta krav var frågan om det var "rimligt att binda kommunalmännen i 70-talets stora kommuner vid ett styrelseskick som var tilläxat för gamla tiders småkommuner?" (Jönsson 1970). Det kommunala samregerandet ansågs ske i en överdriven

kompromissanda, vilken dels döljde och utslätade de existerande ideologiska skillnaderna mellan partierna, dels hade negativa verkningar för den kommunala demokratin. Furhoff myntade i början av 1960-talet begreppet "kommunal skendemokrati" som karakteristik av de rådande förhållandena (Furhoff 1961). Som ett resultat av denna debatt utförde kommunaldemokratiutredningen en undersökning om möjligheterna att införa kommunal parlamentarism, eller *majoritetsstyre* som man föredrog att kalla det, för att ge kommunerna möjlighet att avveckla det kommunala samregerandet (SOU 1972:32).

Den lösning som kommunaldemokratiutredningen stannade för var att föreslå lagändringar som skulle göra det möjligt för kommunerna att införa samlingsstyre med majoritetsmarkeringar av olika slag. Det kunde ske genom att t ex nämnderna som vanligt utses proportionellt, men att presidiernas eller arbetsutskottens sammansättning avspeglar majoritetsläget. Reformen slog snabbt igenom. En modell som kom att användas i många kommuner var att majoritetsblocket besätter ordförandeposterna, medan minoriteten har vice ordförandena. I det övervägande antalet kommuner sker numera olika slag av majoritetsmarkeringar. Av de femtio kommuner som ingår i kommunaldemokratiska forskningsgruppens urval (se avsnitt 6) var det endast sju kommuner som mandatperioden 1977–1979 hade renodlade samlingsstyren.

Ett viktigt skäl till att majoritetsstyre inte fick införas fullt ut av lagstiftarna var att kommunerna på sina håll hade stark övervikt för det ena eller andra blocket, vilket i praktiken innebar att det i många kommuner inte förelåg någon reell konkurrenssituation. Minoriteten ansågs chanslös att ta över makten i sådana lägen med majoritetsstyre, vid beaktande av valmanskårens stabilitet och de relativt små förskjutningarna i röstprocent vid valtillfällena. En "evig" opposition skulle på sikt riskera att utestängas från insyn i och inflytande över kommunalpolitiken i en sådan ordning, med negativa konsekvenser för demokratin som följd.

Genom blockreformen ökade antalet instabila majoritetslägen till att omfatta ungefär en tredjedel av kommunerna. Tätorter med socialdemokratisk majoritet i fullmäktige slogs samman med omgivande landsbygdskommuner där borgerlig majoritet rådde. Resultatet blev ofta kommuner med instabila majoriteter. Under 1970-talet har en ytterligare utjämning skett mellan par-

tiblocken i kommunerna och under mandatperioden 1977–1979 gällde följande i det riksrepresentativa kommunurvalet.

- 27 kommuner hade stabil borgerlig eller socialistisk majoritet
- 23 kommuner hade instabilt majoritetsläge, dvs inget av partiblocken nådde upp till 55 % av fullmäktiges platser.

I så måtto har förutsättningarna för en reell politisk konkurrens ökat i kommunerna under det senaste decenniet.

Det råder inget tvivel om att den politiska konkurrensen också har ökat dramatiskt i kommunerna under 1970-talet, vilket har visats i kommunaldemokratiska forskningsgruppens rapporter.

4 Kommunalvalens funktion

Då kommunalpolitikerna allt tydligare markerar den politiska ansvarsfördelningen mellan majoritets- och minoritetsblocken, samtidigt som partiskillnaderna i mer väsentliga kommunalpolitiska spörsmål synes ha blivit större och klarare, är det givet att *kommunalvalen* förutsätts vara tillfällen då medborgarna utkräver politiskt ansvar och tar ställning till partiernas framtidsalternativ.

Om kommunalvalens resultat däremot har föga eller intet att skaffa med kommunalpolitiken, de partiskillnader som finns och de valkampanjer partierna bedriver, blir situationen mera problematisk. I ett sådant läge skulle partipolitiseringen av kommunerna bli en tvivelaktig process – en demokratisk kuliss, bakom vilken kommunalpolitikerna kan ge nästan vilka föreställningar som helst oavsett publikens preferenser.

I kommunalforskningsgruppens program (Westerståhl 1970) gjordes tämligen klara bedömningar i frågan:

"Frågan om demokratin som majoritetsstyre . . . har i hög grad sysselsatt demokratins teoretiker. I kommunala sammanhang tycks emellertid detta problem vara av mindre aktualitet. För det första utövas den kommunala beslutanderätten inom en av staten fastställd ram som avskärmar många av de fundamentala värderingsfrågor, som är särskilt känsliga ur majoritets-minoritets synpunkt. För det andra är det naturligt att betrakta den kommunala verksamheten såsom inriktad på att tillgodose olika gruppers intressen utan att det är fråga om ett val till förmån för en grupp mot en annan. Redan utan att företa särskilda undersökningar vet man . . . att de lokala kommunala frågorna vid valen normalt spelar en relativt undanskynd roll."

Forskningsgruppens åsikt vid mitten av 1960-talet var således att det inte var motiverat att införa majoritetsstyre i kommunerna.

De allmänna valen, i synnerhet efter införandet av den gemensamma valdagen 1970, ger väljarna möjlighet att

uttrycka sin grunduppfattning om samhället som helhet genom att i ett sammanhang ta ställning till politiken på alla nivåer.

I diskussionen om kommunalvalen finns två huvudfrågor som ofta uppträder oupplösligt sammanhängande:

- Majoritetsstyre eller samlingsstyre?
- Gemensam valdag eller fristående kommunalval?

Vanliga kombinationer av ståndpunkter är majoritetsstyre och fristående kommunalval respektive samlingsstyre och gemensam valdag.

Om kommunalvalen inte fungerar ansvarsutkrävande kommer den "representativa demokratin" i kommunerna i en bekymmersam dager som gör att frågeställningarna om fristående kommunalval och majoritetsstyre saknar aktualitet.

Bland de vetenskapliga undersökningar som hittills genomförts om förhållandet mellan kommunalval och rikspolitik i Sverige kan nämnas väljarstudier av Månsson vid 1966 års kommunalval och av Petersson och Särllvik i anslutning till 1973 års gemensamma valdag. Månssons allmänna slutsats var att känslan av tillhörighet till riksparti spelade en dominerande roll för väljarens politiska orientering och ställningstagande i kommunalvalen. Den lokalpolitiska attitydbildningen syntes dock ha vissa politiska effekter, främst i medelstora tätortskommuner och i mindre utsträckning på landsbygden och i större tätorter (Månsson, 1968).

Resultatet av Petersson-Särllviks undersökning var att 40 % av väljarna ansåg att det fanns stora partiskillnader i riksdagen, medan motsvarande andel för kommunfullmäktiges vidkommande var ungefär hälften så stor. Det förekom ofta att personer som såg stora politiska skillnader mellan partierna i riksdagen, inte hade noterat några väsentliga partiskiljelinjer i den egna kommunen. Endast en tiondel av väljarna hade politiska krav på kommunen som de förknippade med partimot-sättningar i kommunen. Fyra gånger så många hade däremot krav som inte relaterades till partiernas insatser.

"Vi har emellertid också funnit att partipolitiska mötsättningar i kommunerna inte tilldrar sig någon särskild utbredd uppmärksamhet. Markerade partiskillnader tycks inte heller vara en faktor som i och för sig bidrar till att öka väljarnas förtroende för systemets "mottaglighet" för politiska krav eller till en mer positiv värdering av den kommunala servicen." (Petersson & Särllvik, 1974).

Vid 1973 års val synes det som om systemskiftet i kommunalpolitiken i första hand omfattade politiker och opinionsbildare, men dessvärre ej valmanskåren i någon högre utsträckning. Det förefaller paradoxalt som om det kommunala politiska livet var präglad av det moderna systemet, medan väljarna fungerade efter det klassiska mönstret.

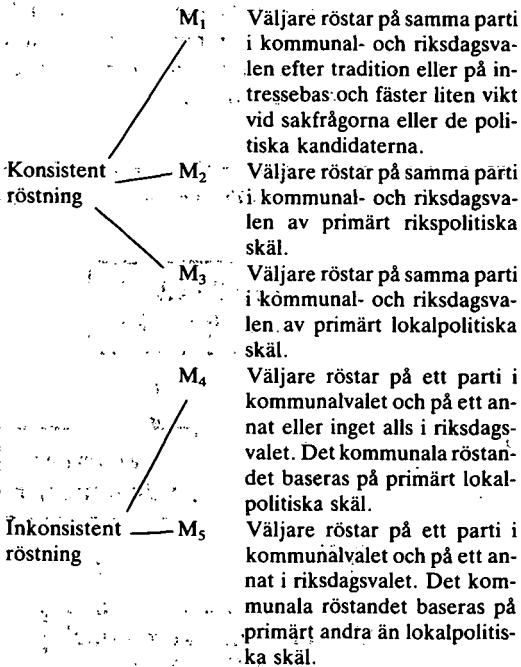
Till grund för Petersson-Särllviks analys låg en attitydundersökning på medborgarplanet. Väljarnas politiska ställningstaganden relaterades till olika individegenskaper och på grundval härav gjordes påståenden om det lokalpolitiska systemet. Denna databas är emellertid inte tillräcklig för att verifiera den slutsats som dras, eftersom det i analysen saknas information om aktuella kommunalpolitiska förhållanden och de politiska partiernas verksamhet. Det måste vara av centralt intresse att studera i vad mån röstsplittning och partibyte sammanhänger med lokalpolitiska ställningstaganden i kommuner där det finns markerade kommunalpolitiska skillnader mellan partierna. Förhållandet att röstsplittning samvarierar med en process av partibyte skulle i detta perspektiv kunna ses som ett uttryck för att lokalpolitiska ställningstaganden kan påverka det rikspolitiska röstandet, likaväl som att rikspolitiken styr utgången av kommunvalen.

Petersson-Särllviks studie kan inte betraktas som någon definitiv utvärdering av kommunalvalen vid den aktuella tidpunkten. Sedan undersökningen utfördes har också en relativt lång tid flutit, under vilken kommunalpolitiken befunnit sig i en dynamisk förändringsprocess.

Som allmän förutsättning gäller att valdeltagandet i riksdags- och kommunalvalen i Sverige har legat på en utomordentligt hög nivå under 1970-talet - ca 90 %. Det finns dock en svag tendens att deltagandet i kommunalvalen sjunker jämfört med riksdagsvalen. 1979 röstade 90,7 % av väljarna i riksdagsvalet mot 89,0 % i kommunalvalet. Motsvarande sifferpar var 1970 88,3 % respektive 88,1 %.

5. Föreställningsram

Väljarnas röstbeteenden kan grupperas i fem modeller (M_i):

Den *konsistenta röstningen* innebär att väljare röstar i paket på valdagen på ett och samma parti i kommunal- och riksdagsvalet. Motiven för detta röstbeteende kan variera. Sverige är ett land med ett högt klassröstande och det finns således förhållandevis stora väljargrupper med stark partiidentifikation för vilka ansvarsutkrävande och politisk påverkan i första hand är en intern fråga inom ramen för aktuella partier i den mån man intresserar sig för det politiska skeendet (M_1).

En vanlig föreställning är att väljarna i Sverige röstar på samma parti i kommunal- och riksdagsvalet av i första hand rikspolitiska skäl (M_2). I sådant läge betraktar väljarna politiken som en helhet där regeringsfrågan och den nationella politiken är de mest centrala komponenterna. Det finns emellertid anledning att även beakta den omvända varianten, nämligen att väljare låter lokalpolitiska ställningstaganden styra röstandet även i riksdagsvalet (M_3).

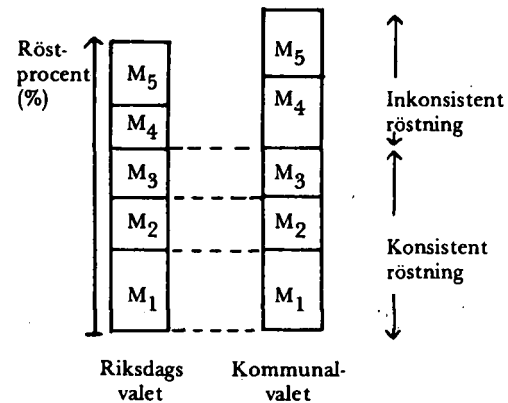
Den *inkonsistenta röstningen*, "split votes", innebär att väljare utnyttjar möjligheten att rösta på olika partier i riksdags- och kommunalvalen. I den

allmänna samhällsdebatten har röstsplittring uppfattats som uttryck för lokalpolitiska ställningstaganden (M_4), men skälen är flera än så för röstsplittring – exempelvis att väljare röstar som man traditionellt brukar i kommunalvalen, men efter en sakfråga typ kärnkraften i riksdagsvalet (M_5). Korttidseffekter skulle i denna senare modell få störst genomslag i det rikspolitiska röstandet medan det kommunalpolitiska skulle vara mer stabilt.

I diskussionen bortses för enkelhetens skull från röstningsbeteendet i landstingsvalet för att undvika alltför snåriga turer.

Varje väljare kan naturligtvis endast fungera utifrån en av modellerna M_i vid ett valtillfälle. Summan av väljarnas beteenden bildar partiernas valresultat. Det innebär att valresultaten för partierna har olika sammansättning av väljarmodeller.

Figur 1. Skiss över ett tänkt partis sammansättning av väljarmodeller i riksdags- respektive kommunalvalen i en viss kommun.

När det gäller förändring av det kommunala valresultatet för ett parti mellan två valtillfällen är situationen mera komplicerad. Förändringar kan ha skett i alla komponenterna M_i genom partibytten, förstagångsväljare, minskat klassröstande etc. Det är sålunda välkänt att klassröstandet har avtagit under hela 1970-talet och att åsiktsröstandet blivit ett allt viktigare inslag i väljarnas beteende (Holmberg 1981, Petersson 1977). Denna utveckling ökar obestridligen sannolikheten för att väljarna även skall göra lokalpolitiska ställningstaganden som påverkar valresultatet.

En förutsättning för att kommunalvalen skall ha demokratisk vitalitet är att procentandelarna $M_3 + M_4 > 0$, dvs att det förekommer ett kommunal-

politiskt röstande som baseras på lokalpolitiska ställningstaganden, även om den procentuella andelen väljare som fungerar på detta sätt inte är i majoritet eller ens någon stor minoritet. Det måste dock finnas en partipolitiskt intressant kategori lokala marginalväljare för att den demokratiska proceduren via kommunalvalen skall ha ett reellt innehåll.

Skillnaden mellan ett partis valresultat i riksdags- och kommunalvalen vid ett visst valtillfälle beror framför allt på det inkonsistenta röstandet (M_4 , M_5). (Se figur 1). I viss mån påverkas skillnaden även av invandrarnas röstning.

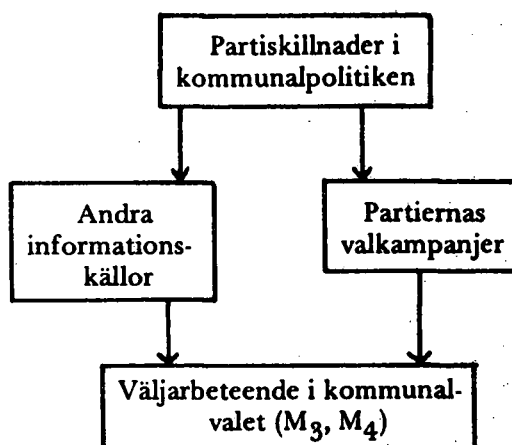
Så vitt bekant har en empirisk analys av den typ som här presenteras ej tidigare utförts i Sverige. En anledning till detta förhållande är att problemställningen är av utomordentligt komplex natur. En komplicerande faktor är exempelvis karaktären hos den beroende variabeln, valresultatet. Valsiffror representerar en sorts bokslut över nettoeffekten av väljarnas mobilitet. Det är därför inte möjligt att med säkerhet uttala sig om vare sig utbredningen av röstsplittning eller väljarflöden mellan partier från ett val till ett annat, på basis av enbart uppgifter om partiernas röstprocent i kommunal- och riksvalet.

Föreliggande analys bygger på valresultaten i aggregerad form, dvs utgår från de olika partiernas röstprocent i riksdags- och kommunalvalen i kommunerna. Det har givetvis inte funnits tillgång till detaljerad information om de enskilda väljarnas röstning i de olika kommunerna, eftersom en sådan intervjuundersökning skulle krävt ett så utomordentligt stort urval av respondenter att kostnaderna härför hade blivit oöverstigliga.

I väljarundersökningen inom kommunaldemokratiska forskningsprogrammet vid 1979 års val tillfrågades "röstsplittarna" (dvs M_4 och M_5) om sina motiv för ställningstagandena. Flertalet kunde ange förnuftiga motiv och av resultatet framgår att 10 % knyter an till rikspolitiken (M_5) medan hela 70 % uttalar sig om kommunalpolitiken (M_4) (Westerståhl 1979). Detta resultat strider mot Petersson-Särlviks slutsats att inkonsistent röstning snarare är ett uttryck för politisk osäkerhet och vacklan mellan partier än för ett reellt politiskt ställningstagande. Allmänt gäller att det finns en hög korrelation mellan valresultaten i kommunal- och riksdagsvalen vid ett givet valtillfälle i de olika kommunerna. Trots att 10 % av väljarna numera splittar sina röster är nettoeffekten för de enskilda partierna i regel en fråga om enstaka procent

eller t o m tiondelar av procent. Mellan två kommunalval inträffar däremot större förändringar för enskilda partier. Den bedömning som här görs är att variationerna i röstprocent, sammantaget för förändring mellan två kommunalval och skillnader mellan samtida kommunal- och riksdagsval, ändå är tillräckligt stora för att motivera en analys av lokalpolitiska effekter.

Figur 2. Föreställningsram om förhållandet mellan det lokalpolitiska skeendet och väljarnas beteende i kommunalvalet.

Den allmänna föreställningsramen skisseras i figur 2. För att det skall vara meningsfullt att välja mellan olika partier i kommunalvalet krävs att det finns *principiellt viktiga eller kommunalekonomiskt väsentliga skillnader mellan partiernas budskap, förslag till politiska handlingslinjer eller förd politik*. För att partiskillnaderna skall kunna spela någon roll för valresultatet krävs att väljarna får *information* om den politik som bedrivits och om de politiska framtidsalternativen. Detta kan ske antingen genom partiernas verksamhet, särskilt valkampanjen, eller på annat sätt t ex genom massmedier. Slutligen förutsätts att åtminstone en del av valmanskåren finner den lokalpolitiska informationen väsentlig och är benägen att fungera enligt väljarmodellerna M_3 eller M_4 .

Bland de "övriga" informationskällorna i modellen intar massmedierna en särställning. I en aktuell forskningsrapport hävdas att valrörelserna i stor utsträckning är massmediala händelser för väljarna – även i kommunalvalen. (Brantgårde m fl 1981). Partiernas valkampanjer är viktiga som indata i lokalpressens nyhetsurval – om inte

partierna bedrev kampanjer funnes det inte mycket att skriva om! Det finns emellertid inte något givet samband mellan partiernas kampanjvolym och uppmärksamheten i tidningarna. Kommunernas pressituation varierar betydligt; de som är utgivningsorter för konkurrerande lokaltidningar har den bästa bevakningen, medan det omvända förhållandet gäller för mindre kommuner i spridningsområdenas periferier. Det tycks således som om satsningen på information är störst, där marginalnyttan är lägst.

En representativ demokrati genom politiska partier är beroende av att det finns skillnader mellan partierna och att väljarna uppfattar dessa skillnader som väsentliga i förhållande till väljarkraven på politikens innehåll.

En studie av sambandet mellan majoritetsförhållanden i fullmäktige och kommunal serviceproduktion visar att det finns en högre serviceaktivitet vid socialistisk än vid borgerlig majoritet. Inte minst gäller detta inom det i vid mening sociala fältet. Effekten visar sig något överraskande vara tydligast bland små, resurssvaga och landsbygdsbetonade kommuner (Johansson 1982:42). På väljarplanet har Brantgärde visat att medborgarnas kunskap om kommunala valfrågor har ökat nästan dramatiskt under 1970-talet (Brantgärde m fl 1981).

Hypotes (H1) Ju större mått av partipolitisk konkurrens, desto större inslag av lokalpolitiska ställningstaganden i kommunalvalet.

För att väljarna skall uppfatta skillnaderna mellan partierna krävs en utåtriktad information och opinionsbildning från partiernas sida.

Hypotes (H2) Ju mer omfattande valkampanj (valaktiviteter, valarbetare, valbudget), desto större inslag av lokalpolitiska ställningstaganden i kommunalvalet.

I fortsättningen av denna uppsats ges en redogörelse för dataunderlaget och den statistiska strukturanalysen. Vidare presenteras en strukturmodell och görs ett försök att analysera förändringar i partiernas röstprocent och dessas samband med olika lokalpolitiska faktorer som politisk konkurrens och valkampanjer. Avslutningsvis studeras empiriskt skillnader i kommunalvalens funktion i olika kommunklasser.

6 Metod och dataunderlag

6.1 Dataunderlag

Uppsatsen baseras på ett empiriskt underlag bestående av valstatistik samt frågeundersökningar riktade till partiföreträdare i ett riksrepresentativt kommunurval. Det totala kommunurvalet drogs från en kommunpopulation innefattande landets samtliga kommuner med undantag för Stockholm, Göteborg och Malmö. Inledande faktoranalyser på grundval av ett 30-tal olika kommunegenskaper, demografiska, ekonomiska, politiska m fl, bland vilka flera belyste utveckling över tid, visade att sex dimensioner präglade dagens kommunpopulation. Denna förhandsinformation utnyttjades för att konstruera 25 olika strata av vilka 24 innefattade elva kommuner vardera och det 25:e stratumet tio kommuner. Ur varje stratum drogs två kommuner slumpmässigt med undantag för fem strata där den ena kommunen drogs slumpmässigt och den andra utgjordes av en specialkommun, utvald i särskild ordning. Stratifieringen skedde huvudsakligen i syfte att motverka skevhet i urvalet och medverka till att de i kommunpopulationen mest generella egenskaperna förekom i rätta proportioner i synnerhet som de fem specialstuderade kommunerna ingick och drogs med sannolikheten ett ur vissa strata.

Frågeundersökningarna riktades till företrädare för de politiska partiernas kommunorganisationer i kommunurvalet. Med *kommunorganisation* menas här det partiorgan som har hela kommunen som verksamhetsområde, vare sig det består av en enda stor avdelning i kommunen eller av en kretsorganisation för flera lokalavdelningar. De metoder som användes var besöksintervjuer, brevenkäter samt dokumentinsamling. Enkätundersökningarna genomfördes i anslutning till kommunalvalet 1979 och riktades före valet till kommunorganisationernas ordförande och efter valet till kommunorganisationernas valledare. I betydande utsträckning fanns personunion mellan dessa poster. Totalt förekommer 285 undersökningsenheter i kommunalurvalet och svarsprocenterna uppgår till 86 % respektive 79 %.² I analysen för detta arbete har uppgifter ingått från båda enkätundersökningarna.

En företagen analys av de externa bortfallen för kommunorganisationernas ordförande och valledare visar att systematiska inslag inte är särskilt framträdande. Det finns emellertid en svag tendens att partier med låg röstprocent i förhållande till riksgenomsnittet i mindre kommuner har stör-

re bortfallsprocent än vad som gäller för övriga. Vidare har de lokala partierna svarsvägrat i hög utsträckning. Resultatet av denna studie innebär, med kännedom om de allmänna sambanden mellan å ena sidan röstprocent och kommunstorlek och å andra sidan olika partiegenskaper, en viss överskattning i totalsiffrorna av t ex partiernas verksamhetsvolym. Det finns emellertid föga anledning att dramatisera inverkan av det externa bortfallet på resultaten.

6.2 Den statistiska strukturmodellen

Den markanta komplexitet, som brukar karaktärisera socialvetenskaplig strukturanalys, innebär att analyserna ofta delvis måste baseras på kvantitativa modeller. Då sådana modeller omöjligen kan innefatta samtliga av systemets processer, krävs en begränsning till de faktorer som bedöms vara mest relevanta. Dessutom är det av teoretiska och metodologiska skäl nödvändigt att specificera den kvantitativa modellen med utgångspunkt från en förenklad och således approximativ funktionsform. Dessa begränsningar i modellbyggnadsprocessen motiverar att modellen ges stokastiska egenskaper.

Metodik för identifiering, estimation och evaluering av sådana ekonomiska modeller har traditionellt utvecklats främst i samband med empirisk analys av högt aggregerade makro-ekonomiska system. De ekonomiska modellerna har här kommit att spela en väsentlig roll för strukturanalys, prediktion och ekonomisk planering. Med tiden har nya tillämpningsområden för ekonometrisk modellbyggnad tillkommit. Det är härvid även uppenbart att ekonomiska modeller utnyttjas i situationer, där den ekonomiska metodiken ej utan vidare är tillämplig. Detta avser främst bristen på tillräcklig teoretisk information rörande systemets struktur, t ex kunskap om systemets mest relevanta variabler, modellens funktionsform, identifierande teoretiska restriktioner, samt antaganden angående modellens stokastiska element.

Vid en lång rad strukturanalys, där ekonometrisk modeller tillämpats har tillgången på sådan teoretisk a priori information egentligen inte alls varit tillräcklig. De s k "teorier" som funnits tillgängliga har huvudsakligen motsvarat en lista av för systemet troligen relevanta processer. Några väl grundade antaganden angående stokastiska fördelningsegenskaper har knappast alls existerat.

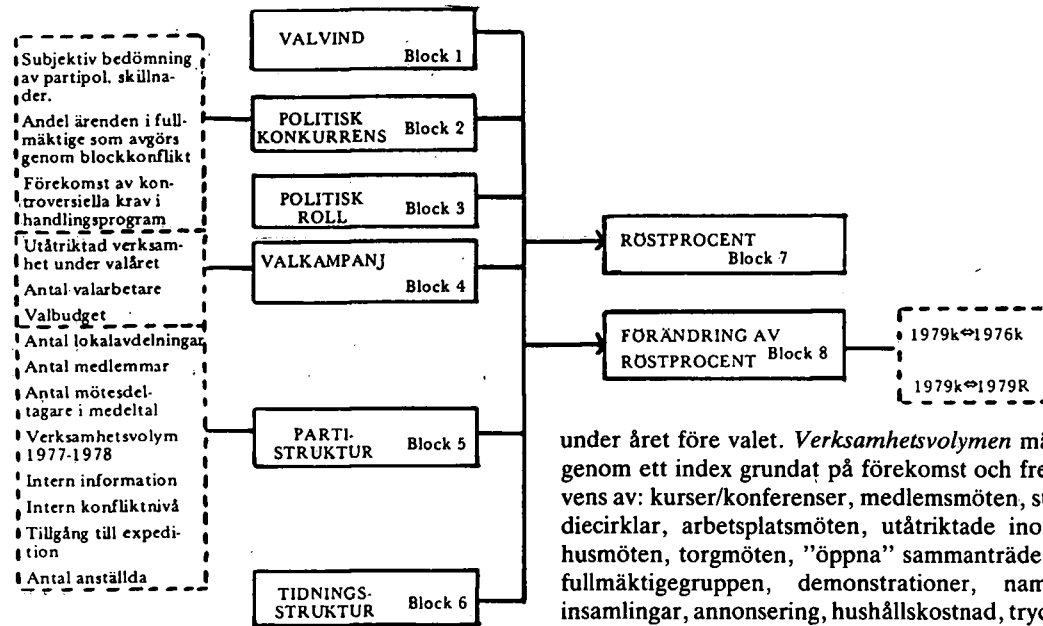
Vid sidan av detta problem angående alltför rudimentära teorier om det system som ska analyseras ligger kanske ännu mer besvärande allmänna reliabilitets- och validitetsproblem. Speciellt finns ofta uppenbara svårigheter att direkt mäta någon eller flera av systemets relevanta processer. Strukturanalys måste därför ofta lita till indirekta mätningar av en serie indikatorer, som förhoppningsvis är associerade till systemets väsentliga processer.

Den statistiska metodik som utnyttjas för att estimerar kvantitativa modeller i sådana "teori- och datasvaga" strukturanalys bör slutligen karaktäriseras av robusthet, dvs metodikens egenskaper får ej vara alltför beroende av antaganden som ändå aldrig är fullständigt uppfyllda. Den oundvikliga försämringen av skattningsmetodens egenskaper bör således vara måttlig.

För att bedöma hur olika lokalpolitiska aktiviteter påverkar resultaten i kommunalval kommer vi att analysera ett system, vars struktur är såväl komplex som teoretiskt tämligen okänd. De processer, som tillsammans bildar detta system, kan normalt ej observeras utan allvarliga mätproblem, och måste ofta mätas indirekt med utnyttjande av olika indikatorer. En strukturanalys av kommunalval, dess resultat och orsaker, baserad på kvantitativa modeller bör därför ses i det perspektiv som här skisserats, dvs bör baseras på modeller för "teori- och datasvaga" situationer, och metoder för den empiriska analysen bör sökas bland robusta statistiska ansatser.

Strukturanalysen syftar här primärt till att bestämma relationer mellan processer, vare sig dessa är direkt mätbara, eller ej. Är de ej möjliga att direkt observera, utnyttjas indirekt mätbara indikatorer för att erhålla information om de relevanta processerna. De så indirekt bestämda processerna kallas vanligen *latenta variabler*. Relationerna mellan dessa latenta variabler, dvs indirekt mellan block av indikatorer för de latenta variablerna, konstituerar modellens inre struktur. Det sätt på vilket indikatorer för en given latent variabel tillsammans antages representera denna, bestämmer en s k blockstruktur. Ett bestämmande av de olika blockstrukturerna samt de inre relationerna mellan de latenta variablerna utgör väsentligen den aktuella strukturanalysen.

Figur 3. "Path"-modeller angående den lokalpolitiska aktivitetens roll för kommunvalen

Strukturens sju latenta variabler har sammanlagt 19 indikatorvariabler. De sju blocken har följande innebörd och indikatorer:

FÖRÄNDRING AV RÖSTPROCENT består av två komponenter, dels differens i röstprocent mellan 1979 års kommunalval och 1976 års d:o, dels skillnaden i röstprocent mellan 1979 års kommunalval och riksdagsvalet i kommunerna.

TIDNINGSSTRUKTUR anger huruvida ett parti har tillgång till lokaltidning med blockanknytning som har mer än 20 % hushållstäckning i kommunen eller ej.

PARTISTRUKTUR är uppbyggt av åtta indikatorer: antal lokalavdelningar, antal medlemmar, antal mötesdeltagare, verksamhetsvolym 1977-1978, intern informationsnivå om kommunal planering, intern konfliktnivå, tillgång till expedition, antal anställda på ev kansli. Detta block mäter således såväl organisations- som verksamhetsaspekter på det reguljära partiarbetet. De använda indikatorerna är positivt korrelerade med varandra.

Med *lokalavdelning* avses alla de föreningar, klubbar eller grupper som är anslutna till kommunorganisationen. Uppgiften om medlemsantalet inkluderar även kollektivt anslutna medlemmar. Indikatorn som mäter *antal mötesdeltagare i medeltal* bygger på uppgifter från ordföranden och avser deltagandet vid kommunorganisationens möten

under året före valet. *Verksamhetsvolymen* mäts genom ett index grundat på förekomst och frekvens av: kurser/konferenser, medlemmöten, studiecirkel, arbetsplatsmöten, utåtriktade inomhusmöten, torgmöten, "öppna" sammanträden i fullmäktigegruppen, demonstrationer, namninsamlingar, annonsering, hushållskostnad, trycksaker i övrigt, flygblad, dörrknackning, utställningar, rådslag, insändarkampanjer. En förutsättning var att verksamheterna skulle ha anknytning till kommunala frågor. Indikatorn om den *interna informationen* mäter huruvida ett antal specificerade kommunala plantyper behandlats vid medlemmöten i kommunorganisationen under mandatperioden 1977-79. Med *intern konfliktnivå* avses uppgifter om förekomst av olika slag av öppna interna konflikter i partiapparaten med anknytning till kommunalpolitiken och nomineringar till kommunala poster.

VALKAMPANJ utgörs av komponenterna, utåtriktad verksamhet under valåret, antal valarbetare, valbudget. Blocket sammanfattar partiernas utåtriktade valrörelseinsatser.

Den *utåtriktade verksamheten* har mätts på likartat sätt som "verksamhetsvolym 1977-78", med skillnaderna att uppgifterna avser 1979 och dessutom enbart de verksamheter som kan betecknas som utåtriktade. Med *valarbetare* avses personer som på partiets initiativ deltar i utåtriktade aktiviteter i syfte att främja en valframgång. Partiernas valledare i kommunerna har gjort uppskattningen av hur stort antal valarbetare som partiet totalt disponerade i kommunen under valrörelsen. Med *valbudget* avses differensen mellan 1978 års budget och 1979 års d:o.

POEITISK ROEL galler huruvida ett parti tillhör majoritetsblocket i kommunen eller ej.

POLITISK KONKURRENS består av tre indikatorer och mäter den kommunalpolitiska konkurrensen utifrån de enskilda partiernas hållning; subjektiva bedömningar av partiskillnaderna, antalet ärenden i fullmäktige som avgörs genom blockkonflikter, förekomst av kontroversiella krav i kommunala handlingsprogram. Bedömningen av handlingsprogrammen gjordes av kommunorganisationernas ordföranden. Sammantaget ger detta block en indikation på de enskilda partiernas försök att profilera sig i kommunpolitiska frågor.

VALVIND slutligen mäter skillnaden mellan förändring av röstprocent för ett parti i en kommun mellan två valtillfällen jämfört med förändringar på rikspanet (= "valvinden").

Den använda formeln är:

$$[(1979R - 1976R) - (1979K_i - 1976K_i)]$$

R = röstprocent i riksdagsval

K_i = röstprocent i kommunalvalet i kommun i.

6.3 Estimation av strukturmodellen

För att statistiskt skatta blockrelationer och framför allt den inre strukturen tillämpas här *iterativa partiella minsta kvadratmetoder*, (introducerade av professor Herman Wold för estimation av pathmodeller med indirekt observerade variabler; se t ex Wold, 1979).

Avsikten är här att kort beskriva denna ansats för strukturanalys. Låt oss först införa några centrala beteckningar:

N = antalet latent variabler

L_i = i-te latent variabel (i=1,2,...,N)

I_{ij} = j-te indikatorvariabel för i-te latent variabel (i=1,2,...,N; j = 1,2,...,M_i)

Den k-te observationen för indikatorvariabel I_{ij} betecknas

I_{ijk}, där k=1,2,...,K.

Det observerade medelvärdet för I_{ij} över de K observationerna betecknas

\bar{I}_{ij} .

I den fortsatta redogörelsen av metoder utnyttjas indikatorvärden som standardiserats kring dessa medelvärden, dvs

$$I_{ijk}^* = I_{ijk} - \bar{I}_{ij}$$

Strukturanalysens första fas innebär att varje latent variabel L_i bestäms som ett sammanvägt aggregat av sina indikatorvariabler I_{ij}, dvs

\hat{L}_i (skattning av L_i) bestäms enligt

$$\hat{L}_{ik} = s_i \sum_{j=1}^{M_i} v_{ij} I_{ijk}^*$$

där v_{ij} betecknar vikter, och

$$s_i = \pm [1/K \sum_{k=1}^K (\sum_{j=1}^{M_i} (v_{ij} I_{ijk}^*)^2)]^{-1/2}$$

bestäms så att \hat{L}_{ik} erhåller variansen 1 för de K observationerna.

För varje latent variabel kan den yttre viktrelationen bestämmas enligt några alternativa ansatser. Enligt alternativ A bestäms den yttre blockstrukturen med enkla minsta kvadratregressioner där indikatorvariablerna är regressander:

$$I_{ij}^* = v_{ij} (t_{i,i_1} \hat{L}_{i_1} + t_{i,i_2} \hat{L}_{i_2} + \dots + t_{i,i_l} \hat{L}_{i_l}) + u_{ij}$$

där

t_{i,i'} = tecken [r(L_i, L_{i'})],

dvs +1, eller -1, beroende på korrelationen mellan \hat{L}_i och $\hat{L}_{i'}$, och i = 1,2,...,N och i' = i₁,...,i_l ($\hat{L}_{i'}$ betecknar skattning av latent variabler L_{i'} med vilka L_i är direkt förknippade enligt den specificerade kausala modellen.) På så sätt erhålles ett överförande av information mellan den latent variabeln L_i och övriga L_{i'}.

Alternativet B innebär att viktrelationerna bestäms med multipel regression, där indikatorvariablerna är regressorer:

$$t_{i,i_1} \hat{L}_{i_1} + t_{i,i_2} \hat{L}_{i_2} + \dots + t_{i,i_l} \hat{L}_{i_l} = \sum_{j=1}^{M_i} v_{ij} I_{ij}^* + e_i$$

Om antalet observationer är litet i förhållande till antalet indikatorvariabler för någon av de exogena latent variablerna, bör alternativ A även tillämpas där. Vidare rekommenderas ofta alternativ A, när indikatorvariablerna ses som reflektiva i förhållande till den latent variabeln, dvs när indikatorvariablerna kan betraktas som olika kvantitativa aspekter av ett samlande begrepp. I den här aktuella studien är de indikatorvariabler som representerar de latent variablerna sannolikt att betrakta som reflektiva. Delvis på grund därav tillämpas alternativ A för samtliga latent variabler.

När väl alternativ för estimation av yttre viktrelationer valts bestäms iterativt skattningar av

de latent variablerna och indikatorvikterna genom att alternera mellan modellen för viktbestämning och de vägda aggregaten för latent variabler enligt ovan. Den iterativa proceduren startas genom en specifikation av vikterna v_{ij} . Denna specifikation kan vara mer eller mindre godtycklig men iterationen konvergerar sannolikt snabbare, om viktspecifikationen göres utan alltför stora fel. En tänkbar utgångspunkt är att alla vikter sättes lika, t ex.

$$v_{ij} = 1, \text{ för alla } i, j.$$

Givet dessa vikter, erhålles nu de standardiserade faktorerna s_i , samt enligt (1) skattningar av de latent variablerna. Därefter kan de enkla regressionerna enligt alternativ A ge nya skattningar av vikterna v_{ij} , vilka i sin tur ger nya faktorer s_i , nya skattningar av de latent variablerna, etc. Denna iterativa procedur fortsätter på detta sätt tills konvergens uppnås i viktbestämningen, respektive vid skattningar av de latent variablerna:

$$\hat{v}_{ij} = \lim_{p \rightarrow \infty} v_{ij}, \quad \hat{L}_{ik} = \lim_{p \rightarrow \infty} \hat{L}_{ik},$$

där p betecknar iterationsstegets nummer.

De inre relationerna, dvs relationerna mellan de latent variablernas skattningar \hat{L}_i , erhållna enligt ovan utnyttjas vid estimationen. De sålunda estimerade inre strukturerna, liksom blockens viktrelationer, erhållna inom ramen för en strukturanalys av kommunalvalens resultat och orsaker, ges nedan.

7 Strukturanalys av förändringar i partiernas röstprocent

7.1 Analys av hela populationen

I analysen av sambandet mellan kommunalvalsresultat och olika lokalpolitiska faktorer är valet av beroende variabel strategiskt. Här finns två huvudalternativ; det första innebär att analysen baseras på partiernas absoluta röstprocent i kommunerna och det andra att som beroende variabel välja relativa valsiffror, dvs utgå från mått på skillnader mellan röstprocent vid två valtillfällen och/eller skillnader i röstprocent mellan de samtidiga riksdags- och kommunalvalen. Valet har här fallit på den senare möjligheten som utgångspunkt för en mer elaborerad analys. I en tidigare rapport (Ds Kn 1981:15) har en statistisk strukturanalys utförts på hela populationen med absolut röstprocent som beroende variabel.

Resultatet innebär att röstprocenten starkt samvarierar med den lokalpolitiska valrörelsens omfattning, partiernas struktur och lokalpressens politiska orientering. Regressionsanalysen visar att de olika blocken tillsammans i statistisk mening förklarar 44 % av variationen i röstprocent för samtliga partier i de undersökta kommunerna, vilket är en tämligen hög notering i samhällsvetenskapliga sammanhang.

Att den absoluta nivån i röstprocent samvarierar med de ovan redovisade blocken torde närmast ha att skaffa med följande omständigheter:

Partistrukturen och valkampanjens omfattning har starka samband med partiernas storlek i antal medlemmar, vilken i sin tur samvarierar positivt med röstprocenten. Stora partienheter har vanligen tillgång till stora ekonomiska resurser genom det kommunala partistödet, har många valarbetare och genomför omfattande valkampanjer. Tidningsstrukturen i Sverige missgynnar det socialistiska blocket och innebär att det största partiet, socialdemokraterna, vanligen saknar tillgång till rörelseanknuten lokalpress. Härav förklaras åtminstone delvis det märkliga förhållandet att partiblocken närstående lokalpress framstår som en för röstprocenten negativ faktor. En nyligen genomförd studie på riksbasis visar att det finns ett visst positivt samband mellan partiernas presstyrka och röstprocent i kommunalvalen, vilket dock generellt har försvagats avsevärt under efterkrigstiden (Johansson & Sjölin 1981). Strukturanalysen får sannolikt annat resultat dels därför att mätningen tar hänsyn till blockanknytning av pressen och ej partianknytning, dels på grund av att "presstyrka" mäts i tillgång till press och ej hushållstäckningen av pressen. Den använda variabeln får också liten variabilitet.

Denna strukturmodell skulle närmast fungera med *omvänd kausalitet*. Partier med viss storlek i röstprocent tenderar att vara utrustad med viss partistruktur och genomföra en kommunal valkampanj av särskild omfattning. Analysen ger en bild av hur strukturmodeller byggs upp och resultatet är i hög grad de väntade – vilket talar för att den använda metoden är valid. För att ge modellen en mer dynamisk och intressant utformning görs fortsättningsvis försök att bestämma olika förklaringsfaktorer till *förändringar* i röstprocent – dvs relativa prestationsmått för partierna.

Som mått på förändringar i partiernas röstprocent används här ett block med två komponenter:

- förändringar i röstprocent 1979K_i - 1976K_i
(K = kommunalval)
- skillnad i röstprocent 1979K_i - 1979R_i
(R = riksdagsval)

De båda indikatorvariablerna har en relativt hög inbördes korrelation och ger ungefär lika stora bidrag till den latenta variabeln. Ur empirisk synvinkel saknas därför anledning att studera variablerna som beroendeblock var för sig. Teoretiskt kan denna latenta variabel betraktas som en allmän förändringsvariabel som tar hänsyn till såväl utvecklingen mellan två valtillfällen, som lokala framgångar eller misslyckanden i förhållande till riksdagsvalet. Detta block mäter således hur partierna lyckas i kommunalvalet både jämfört med det tidigare valtillfället och i det samtidiga riksvalet.

I en första strukturanalys utnyttjas hela populationen av partienheter som bas. Populationen be-

tecknas i tabellerna som "Alla". Den iterativa identifieringen av latenta variabler och blockstrukturernas vikter konvergerar enligt tillämpliga konvergensregler efter sex iterationer. Resultatet är block-strukturen "Alla" i tabell 1. Som framgår av dessa resultat, har den valda blockkonstruktionen varit i stort sett lyckosam. Av den teoretiska diskussionen i anslutning till dessa resultat följer även att vikternas tecken genomgående är i överensstämmelse med de förväntade. De skattningar av latenta variabler, som sålunda erhålles, är sinsemellan korrelerade. Endast i ett fall framstår korrelationen mellan två exogena latenta variabler som något hög. Blocken 4 och 5 uppvisar här en korrelation, som nästan uppgår till .8. Denna relativt höga samvariation kan naturligtvis leda till vissa precisionsförluster vid bestämmandet av den aktuella modellens inre struktur.

Tabell 1. Estimerade blockstrukturer för olika klasser av kommuner

BLOCK	IND.- VAR.	KLASS AV KOMMUNER							
		Alla		Valvindskom- muner		Politikkom- muner		Kampanj- kommuner	
		vikt	sign.	vikt	sign.	vikt	sign.	vikt	sign.
VALVIND (x ₁)	1	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	0.00
POLITISK KONKURRENS (x ₂)	1	0.64	0.00	0.63	0.00	0.27	0.00	0.60	0.00
	2	-0.26	0.53	-0.01	0.74	-0.41	0.03	0.33	0.00
	3	0.62	0.00	0.61	0.00	0.87	0.00	0.46	0.00
POLITISK ROLL (x ₃)	1	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	0.00
VALKAMPANJ (x ₄)	1	0.19	0.00	-0.46	0.97	0.39	0.00	0.27	0.00
	2	0.27	0.00	0.43	0.00	0.16	0.00	0.48	0.00
	3	0.67	0.00	0.70	0.00	0.64	0.00	0.42	0.00
PARTISTRUK- TUR (x ₅)	1	0.52	0.00	0.65	0.00	0.34	0.00	0.47	0.00
	2	0.08	0.00	0.01	0.00	0.12	0.00	0.14	0.00
	3	0.07	0.00	0.16	0.00	0.08	0.00	0.02	0.03
	4	0.04	0.00	-0.15	0.03	0.11	0.00	0.14	0.00
	5	0.28	0.00	0.20	0.00	0.37	0.00	0.22	0.00
	6	0.24	0.00	0.02	0.03	0.23	0.00	0.27	0.00
	7	0.08	0.00	0.14	0.00	-0.03	0.00	0.15	0.00
	8	0.13	0.00	0.20	0.00	0.16	0.00	0.11	0.00
TIDNINGS- STRUKTUR (x ₆)	1	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	0.00	1.00	0.00
FÖRÄNDRING AV RÖST- PROCENT (y)	1	0.77	0.00	0.94	0.00	0.79	0.00	0.55	0.00
	2	0.66	0.00	0.30	0.00	0.92	0.00	0.76	0.00

Resultaten av denna regressionsanalys ges i tabell 2. Samtliga strukturparametrar uppvisar en tämligen god precision och avvikelser från 0, dvs de av den tidigare nämnda kollineariteten förväntade precisionsproblemen är ej alltför besvärande. Strukturmodellen lyckas i statistisk mening förklara 32 % av variationen i det beroende blocket (förändring av röstprocent), vilket måste betraktas som en utomordentligt hög andel i detta sammanhang. Noteringen är hög med hänsyn till att den helt övervägande andelen bidrag till den förklarade variationen kommer från de lokalt genererade blocken, dvs valvindsfaktorn som den här har operationaliserats, förefaller på intet sätt avgörande. Det torde inte råda något tvivel om att kausaliteten i modellen saklogiskt skall tolkas så att de olika oberoende blocken orsakar förändring i röstprocent.

Det politiska konkurrensläget i kommunerna är positivt korrelerat till förändring av röstprocent. Det synes således i allmän mening löna sig för partierna att profilera sig i kommunalpolitiken och driva kontroversiella lokala krav. Detta kan tas till intäkt för att den tidigare presenterade föreställningsramen har giltighet (figur 2), i synnerhet som även det block som mäter partiernas kommunala valkampanj också har ett positivt samband med beroendeblocket. Dessa båda uppgifter måste tolkas så att *hypoteserna H1 och H2 korroboreras (motstår falsifiering) i denna strukturmodell.*

Partiernas politiska roll ger utslag i modellen, om än med negativt tecken. 1979 års kommunalval var ett dåligt val för regeringar. Förändringarna i partipreferenserna hade uppenbarligen vissa inslag av proteströstande som gynnade oppositionen, allt annat lika.

Även partistrukturen är negativt relaterad till förändringar i röstprocent i modellen. Det bör uppmärksammas att i den refererade strukturanalysen med absolut röstprocent som beroende variabel fanns ett starkt positivt samband mellan röstprocent och partistruktur. I analysen av förändringsvariabeln bytes således tecknet till en negativ samvariation. Detta är slående med hänsyn till att valkampanj-blocket har en positiv korrelation med förändring av röstprocent. En partistruktur representerar en tämligen statisk enhet, ett tillståndsblock, som endast långsamt förändras, samtidigt som valkampanjen utgör ett mera dynamiskt process-block. Valkampanjen är även av den anledningen mera ägnad att fungera som förändringsfaktor, än vad partistrukturen är. Samtidigt synes partistrukturen ha en stabiliserande relation till röstprocenten. I vissa val torde blocket för partistruktur vara positivt korrelerat med förändringar i röstprocent och i andra fall negativt. Enligt denna bedömning har det tecken på blocket som inträffar mera att göra med den aktuella politiska utvecklingen än med grundläggande teoretiska aspekter.

Tabell 2. Estimerade inre strukturer för olika klasser av kommuner

Kommunklass	Parameterestimat ¹⁾							R ²	n
	y	x ₁	x ₂	x ₃	x ₄	x ₅	x ₆		
Alla		-.15	.11	-.12	.33	-.67	-.26	.32	246
Valvinds-kommuner		-.31				-.61	-.26	.41	89
Politik-kommuner			.27	-.29		-.48	-.21	.41	72
Kampanj-kommuner					.22	-.73	-.40	.41	85

¹ Signifikanta skattningar på 5 %-nivån.

I viss mån torde resonemanget ovan även vara tillämpligt på förhållandet att tillgång till lokaltidning med samma blockanknytning korrelerar negativt med förändringar i röstprocent. Även i detta fall rör det sig om strukturdata. Tyvärr saknas tillgång till uppgifter om den kommunalpolitiska bevakningen under valrörelsen i dagstidningarna i de femtio undersökta kommunerna, varför ingen processaspekt på massmediefaktorn finns med i analysen. Samtidigt bör observeras att tidningsstrukturen sådan den här har operationaliserats, även är negativt korrelerad med den absoluta röstprocenten, i motsats till partistrukturen.

Den politiska betydelsen av lokaltidningarnas partianknytning är omtvistad och det finns ingen anledning att här utveckla ämnet ytterligare. Förhållandet att tillgång till lokalpress för ett partiblock ter sig som en negativ faktor kan anses överraskande och förtjäna ytterligare belysning i andra sammanhang.

Systemets strukturparametrar karakteriseras sannolikt av specifika partivärden. Det finns anledning att förmoda att bilden ytterligare kompliceras av det faktum att systemet uppvisar strukturvariabilitet över tiden. De strukturparametrar, som här har estimerats, kan således karakteriseras av viss variation över tiden, en egenskap som naturligtvis skulle leda till vissa konsekvenser, t ex i samband med prediktioner baserade på den här estimerade strukturmodellen.

7.2 Analys av olika kommunklasser

Den strukturanalys, vars resultat här i korthet redovisats, baseras på partidata från ett urval av 50 kommuner. De korrelationsmatriser, strukturparametrar, etc, som estimerats inom ramen för denna strukturanalys, är ej med nödvändighet giltiga för olika delklasser av kommuner. Snarare är det troligt att strukturparametrarna antar olika värden för olika kommunstrata. Det råder betydande strukturella skillnader mellan kommunerna. En given möjlighet är att olika kommunklasser därför utgör demokratiska system med skilda funktioner för kommunvalen. I vissa kommuner reflekterar de kommunala valresultaten i stort sett kampen om regeringmakten och variationerna kan i hög utsträckning återföras till socioekonomiska skillnader i sammansättningen av väljarkåren. I andra kommuner kan de lokalpolitiska faktorerna påverka resultaten i kommunalvalen på ett tydligt sätt. Det är därför av betydande intresse att klarlägga vilken funktion kommunalvalen har i olika kommunklasser.

Ambitionen i detta delavsnitt är att induktivt söka identifiera delpopulationer av kommuner med så olika strukturmodeller som möjligt. Det saknas möjligheter att göra en uttömmande analys, utan bidraget får betraktas som ett begränsat försök. Med denna reservation i åtanke bör de empiriska generaliseringarna nedan betraktas.

En utgångspunkt är att nedbrytningen av populationen i olika kommunklasser måste baseras på kommunernas befolkningspolitiska och ekonomiska strukturdimensioner. *Befolkningsstruktur* har operationaliserats som kommunernas storlek mätt i antal invånare, samt befolkningsutveckling under perioden 1960–1975. Med *politisk struktur* avses stabiliteten i de lokala majoritetsförhållandena. Det mått som använts mäter huruvida något av partiblocken uppnått mer än 55 % av väljarnas röster eller ej under mandatperioden 1977–1979. Den *ekonomiska strukturen* har operationaliserats som kommunernas näringsstruktur, mätt i andel sysselsatta inom olika sektorer av den yrkesverksamma befolkningen.

Valet av kommunstorlek och befolkningsutveckling som mått på befolkningsstrukturens betydelse kan motiveras utifrån aktuell forskning. Inom ramen för kommunaldemokratiska forskningsgruppen, liksom på sin tid kommunalforskningsgruppen, har visats att kommunstorleken har stor betydelse för karaktären av de politiska beslutsprocesserna, partiernas verksamhet och medborgarnas partipolitiska deltagande. I ett forskningsprojekt om strukturomvandlingens inverkan på det kommunala beslutsfattandet har vidare visats att kommuner med stabila befolkningsunderlag har en kvalitativt och politiskt anorlunda situation än kommuner som starkt retarderar eller expanderar. I det senare fallet uppkommer politiska konflikter och stress i beslutsprocessen på grund av de särskilda problem som strukturomvandlingen skapar (Forsell 1972).

Utsikten att kunna vinna ett kommunalval, med hänsyn tagen till "normala" fluktuationer i valresultat, torde vara en viktig faktor såväl för partiernas lokalpolitiska insatser som väljarnas intresse för valet. Utifrån Downs ekonomiska analys av demokratin kan ges bärande motiveringar för att politisk instabilitet ökar konkurrensen mellan partierna och ger marginalväljare en central roll vid valurnorna (Downs 1957).

Klassröstandet är alltför ett centralt inslag i röstbilden och sambandet mellan socioekonomiska väljargrupper och partiidentifikation tillhör de mest belagda sambanden i valforskningen (Peters-

son 1977, Holmberg 1981). Den allmänna bilden är att sysselsatta inom de svenska basnäringarna har en stark partiidentifikation och ett relativt förutsägbart röstbeteende, medan exempelvis anställda inom offentlig och enskild service har en mera diffus framtoning i detta avseende. De kommuner som har en hög andel sysselsatta inom basnäringarna kan därför väntas ha en lägre andel lokala marginalväljare än andra kommuner, allt annat lika.

Strukturanalysen utfördes i fyra steg på olika delpopulationer av kommuner. Det första steget innebar en stratifiering av kommuner med hänsyn till kommunstorlek och politisk struktur, varvid kunde konstateras att den senare variabeln, inte oväntat, hade alltför stor mellan-korrelation med det oberoendeblock som mäter konkurrens mellan partier. I ett andra steg indelades kommunerna enbart med hänsyn till antal invånare. Kommuner under 30 000 invånare hade likformiga strukturmodeller, varför det tredje steget innebar att dessa stratifierades med hänsyn till befolkningsutveckling. Ett resultat var att kommuner med väsentligt förändrat antal invånare under perioden 1960–1975 hade gemensamma drag i modellhänseende med kategorin stora kommuner. Det sista analyssteget utgick från näringsstruktur som stratifieringsvariabel och de aktuella kommunerna indelades i två ungefär lika stora delpopulationer med hänsyn till andel sysselsatta i basnäringarna (jordbruk, industri, gruvor, byggnadsindustri).

Genom denna analyskedja har tre olika kommunklasser utkristalliserats, där kommunalvalen har helt olika prägel. Genomgående gäller att strukturmodellerna i kommunklasserna har en hög förklaringskraft; omkring fyrtio procent av variationen i det beroende blocket. Härigenom har målsättningen att identifiera delpopulationer av kommuner med skilda funktioner för kommunalvalen uppfyllts. Nästa led i studien är att detaljgranska strukturmodellerna i dessa kommunklasser och på basis härav göra vissa empiriska generaliseringar.

7.3 Tre typer av kommuner med olika funktioner för kommunalvalen

Valvindskommuner

I kommuner med relativt hög andel sysselsatta inom basnäringarna och vars befolkning förändrats påtagligt under de senaste decennierna synes kommunalvalen väsentligen utgöra en rikspolitisk aspekt. I mätningarna kom detta till uttryck i att valvindsblocket koncentrerades till denna kom-

munklass. Ett starkt stöd för denna tolkning ges av blockstrukturernas egenskaper (se tabell 1). Blocket "valkampanj" innehåller olika tecken för de ingående variablerna. Den variabel som mäter de kommunalpolitiska verksamhetsinsatserna ger ett negativt bidrag till den latenta variabeln, medan de båda resursvariablerna (antal valarbetare, valbudget) har positiva tecken. Till skillnad från mätningen av verksamhetsvolymen har det naturligtvis inte varit möjligt att göra en uppdelning av valarbetare och valbudget i rikspolitiska respektive kommunalpolitiska delar.

Eftersom verksamhetsvolymen är negativt korrelerad med resursinsatserna förefaller det rimligt att tänka sig att valkampanjerna i dessa kommuner haft en rikspolitisk dominans och de kommunalpolitiska frågorna inte förmått hävda sig. Den beroende variabeln, förändring av röstprocent, ger samma indikation, eftersom bidraget till dess variation i avsevärt mindre grad än vad som gäller för övriga delpopulationer härrör från skillnader i kommunal- och riksdagsvalet 1979. Ett tämligen riskfritt förmodande är att andelen röstsplittrare är förhållandevis låg i denna kommunklass. Beteckningen "valvindskommuner" ligger därför nära till hands.

Tabell 3. Strukturella egenskaper hos de tre kommunklasserna. Medelvärden

Egenskap	Kommunklass		
	Valvinds-kommuner	Kampanj-kommuner	Politik-kommuner
Antal invånare	15.266	15.868	49.987 ^{a)}
Befolkningsförändring 1960-1975	20.3%	6.0%	80.3% ^{b)}
Basnäringarnas andel av arb.markn.	63.7%	63.2%	43.5%
Avstånd till balansläge i röstprocent mellan blocken	11.7%	11.6%	4.7%
Tätortsgrad	61%	71%	84%
Andel boende i centralorten	42%	47%	63%
Antal kommuner	18	18	14
Antal observationer	89	85	72

a) medianvärde 33.222

b) medianvärde 30.0 %

Som framgår av tabellen ovan har valvindskommunerna genomgått påtagliga befolkningsförändringar under de senaste decennierna. Till väsentlig del har det att göra med strukturomvandlingen inom jordbruket, eftersom kommunerna i hög ut-

sträckning finns i jordbruksbygderna i landet. Så gott som alla kommuner befinner sig i storleksklassen under 30 000 invånare och i klassen ingår alla småkommuner. Tätortsgraden, liksom andelen boende i centralorten, är förhållandevis låg. Den politiska strukturen kännetecknas i flertalet fall av stabilitet, vilket innebär att valen inte förväntas ändra majoritetsförhållandena i fullmäktige. Hur skall detta förhållande förklaras? Den bedömning som här görs är att valvindskommunerna i hög utsträckning fungerar i enlighet med den klassiska paradigmen. Kommunalpolitiken har en tämligen harmonisk karaktär ur partipolitisk synvinkel och det är många gånger endast med svårighet som lokala "valfrågor" kan identifieras. Den kommunala demokratin bygger i hög grad på ett informellt kontaktnät mellan väljare och valda och har prägel av "mellanvalsdemokrati". I dessa kommuner fungerar demokratin i den utsträckning som beslutsfattarna är responsiva, dvs lyhörda, för medborgarnas krav. Dessa kommuner skiljer ut sig genom att de inte så tydligt har påverkats av partipolitiseringsen av kommunalpolitiken under 1970-talet.

Som visats av Johansson betyder de politiska majoritetsförhållandena mest för servicenivån i kommuner av den typ som valvindskommuner representerar (1982). Paradoxalt nog förefaller således kommunalvalen betyda minst för väljarna, där valutgången är mest utslagsgivande för politiken!

Politikkommuner

Motpolen till valvindskommuner ifråga om kommunalvalens funktion representeras av expansiva kommuner med tydlig serviceprofil på arbetsmarknaden. I dessa kommuner synes den kommunala demokratin fungera som nationella miniatyurer, dvs efter det moderna systemet. Majoritetsansvar och politiska markeringar samvarierar med valresultaten och beteckningen "politikkommuner" ligger nära till hands. I likhet med vad som gäller för valvindskommunerna har valkampanjen en relativt betydelsefull valbudget som viktig förutsättning, medan mobiliseringen av valarbetare inte är en lika framträdande egenskap (se tabell 1). Som visats i andra sammanhang blir valrörelserna allt mer massmediala (Brantgårde m fl 1981). I kommuner av denna typ finns en allmänt god massmediebevakning av kommunalpolitiken. Det innebär att förutsättningarna är goda för en massmedie-orienterad valrörelse från partiernas sida.

De strukturella egenskaperna hos politikkommunerna präglas för det första av att alla större kommuner i det riksrepresentativa kommunurvalet ingår i kommunklassen, vartill kommer ett visst antal medelstora kommuner. Kommunerna har som huvudregel genomgått en hastig expansionsfas under de senaste decennierna, främst genom utvecklingen inom offentlig sektor. Det finns dock ett par exempel på starkt retarderande kommuner i kategorin. Kommunerna är genomgående starkt urbaniserade och har stora centralorter. Den politiska strukturen karakteriseras av instabilitet, vilket innebär att skillnaderna i röstprocent mellan partiblocken är av den storleksordningen att ett kommunalval kan medföra maktskifte utan extraordinära väljarströmmar mellan partierna.

Denna kommunklass är sinnebilden för kommuner i ett postindustriellt samhälle med sin urbaniserade struktur och sysselsättningsinriktning på tjänsteproduktion. Om man så vill kan dessa politikkommuner tjäna som ett sannolikt scenario för övriga kommuner i framtidsperspektivet. Vad kan då förklara dessa omständigheter? Det finns en rad forskningsresultat som påvisat sambandet mellan kommunstorlek och partipolitiska konflikter (t ex Strömberg 1967, Gidlund & Gidlund 1981). Större kommuner disponerar stora ekonomiska och andra resurser och möjligheterna till alternativa handlingslinjer är större än i mindre kommuner. Konkurrensen mellan olika intressegrupper är också hårdare. I kommuner med låg andel sysselsatta i basnäringarna finns förhållandevis stora skikt med partipolitiskt diffusa väljare. Den allmänna tendensen är att åsiktsröstandet ökar, att väljarna bestämmer sig allt senare i sitt partival och att valrörelsen därför blir allt viktigare. (Holmberg 1981).

Politikkommunerna har en struktur som gör att dessa tendenser kan väntas särskilt komma till uttryck. Förhållandet att den politiska strukturen präglas av instabilitet är i viss mån ett uttryck för en viss socioekonomisk sammansättning av väljarkåren, men har även innebörden att det existerar relativt stora grupper lokala marginalväljare. I sin tur leder instabiliteten till ökad konkurrens mellan de olika partierna, vilket befrämjar lokalpolitisk aktivitet. Väljarnas möjligheter att fungera som lokala marginalväljare är avhängigt den kunskap de har om kommunalpolitiken. Utvecklingen under 1970-talet har inneburit en markant ökning av väljarnas kunskaper om lokala valfrågor, särskilt i större kommuner (Brantgårde m fl 1981). Förutsättningarna för ansvarsutkrävande val är således särskilt goda i denna kommunklass.

Kampanjkommuner

Den tredje kommunklassen består av befolkningsstabila mindre och mellanstora kommuner. I dessa kommuner förefaller den kommunalpolitiska valkampanjen utgöra en särskilt viktig faktor för det lokalpolitiska röstandet. En analys av blockstrukturerna (se tabell 1) ger vid handen att mobilisering av valarbetare är en särskilt viktig komponent i kampanjblocket. Här kommer benämningen "kampanjkommuner" att fortsättningsvis användas om delpopulationen. En analys av strukturella egenskaper i kommunklassen visar att det rör sig om kommuner som i många avseenden påminner om valvindskommuner. Likheterna gäller storlek, basnäringarnas andel av sysselsättningen, avstånd till balansläge i röstprocent mellan blocken (se tabell 3). Skillnaden består dels i befolkningsstabiliteten, dels i tätortsgrad. Kampanjkommunerna är mer urbaniserade än valvindskommuner. En detaljanalys av näringsstrukturen visar att kampanjkommuner har ett starkt inslag av industriverksamhet och en relativt begränsad jordbrukssektor. Stabiliteten i befolkningsantalet torde betingas av att en minskande jordbrukssektor har lokalt mötts av expanderande industri- och servicesektorer.

Förklaringen till att resultaten i kommunalvalen samvarierar med valkampanjer i denna kommunklass, men ej med politiska konkurrensförhållanden kan ha att göra med det lokala informationssystemet. Som tidigare framhållits spelar lokalpressen en allt viktigare roll i de lokala valrörelserna; problemet är att tidningarna har varierande nyhetstäckning av olika kommuner. De största kommunerna, dvs politikommunerna, är välförsedda ur informationssynpunkt, medan mindre kommuner kan ha en undermålig situation i detta avseende (Brantgärde m fl 1981).

I vissa kommuner kan denna situation innebära att partiernas valkampanjer får en viktig informationsroll för väljarna. Med hänsyn till att kommunerna har en stabil befolkning som sällan är talrik finns säkert uppbyggt ett traditionsrikt kontaktnät mellan väljarkåren och de förtroendevalda. Politiken torde i hög utsträckning vara en förtroende-fråga och personvalsmomentet tydligt i valrörelsen. Lanseringen av kandidater, snarare än av politiska sakfrågor, torde vara det viktigaste momentet i valkampanjerna. Den framträdande positionen för industrisektorn indikerar att arbetarrörelsen har starka fackliga och politiska organisationer uppbyggda, lämpade att klara av kampanj på gräsrotsplanet. Som motvikt torde de borgerli-

ga partierna bedriva kampanjer på motsvarande sätt.

8 Avslutande kommentarer

Studien pekar åt ett för den kommunala demokratin glädjande håll; det finns en lokaldemokratisk vitalitet. Utvecklingen mot partipolitiserade kommuner synes ha inneburit en mer utslagsgivande roll för kommunalvalen. Samtidigt kan konstateras att överensstämmelsen mellan partiernas röstetal i kommunal- och riksdagsvalen i de olika kommunerna är mycket hög, vilket innebär att det lokalpolitiska inslaget får sin största betydelse i kommuner med politiska balanslägen mellan partiblocken.

Kommunalvalens funktion skiljer sig mellan olika klasser av kommuner. I en kommunklass, "valvindskommuner", bestående av små och medelstora kommuner med hög andel sysselsatta i basnäringarna och levande landsbygd, är kommunalvalen i det närmaste en rikspolitisk aspekt. En annan kommutyp "politikommuner" som kännetecknas av större och expansiva kommuner med stora inslag av offentlig service fungerar i det närmaste som nationella miniatyrer; kommunalvalsresultaten samvarierar med politiska skeenden i kommunen. Den tredje kommunklassen slutligen, "kampanjkommuner", kännetecknas av befolkningsstabila mellanstora kommuner, där partiernas kommunala valkampanjer samvarierar med de lokala valresultaten.

Noter

- 1 Jfr Gidlund & Gidlund 1981, Ds Kn 1979:15, Brantgärde m fl 1981.
- 2 För en mer detaljerad beskrivning se Ds Kn 1981:15.

Litteratur

- Brantgärde, L. m fl, 1981, Kommunalpolitik, massmedier och medborgare. Studier av kunskaper, mediautbud och förutsättningar för lokal opinionsbildning. (Ds Kn 1981:13).
- Downs, A., 1957, *An Economic Theory of Democracy*. (Harper & Row, New York).
- Ds Kn 1978:5, Utvärdering av kommunindelningsreformen.
- Ds Kn 1979:12, Den kommunala självstyrelsen – En utvärdering av kommunindelningsreformen.
- Ds Kn 1979:14, Från socken till kommunblock. En studie av kommunala indelningar och indelningsreformen i Sverige.
- Ds Kn 1979:15, Den gemensamma valdagen och mandatperiodens längd.

Tabell Population och svarsprocent.

Respondent	Parti							Lokala partier	Totalt
	M	Fp	C	S	vpk	KDS			
Kommunorganisationsordföranden									
Antal respondenter	46	48	50	50	39	40	12	285	
Inkomna svar	38	46	46	47	32	34	3	246	
Svarsprocent	83%	96%	92%	94%	82%	85%	25%	86%	
Välledare									
Antal respondenter	46	48	50	50	39	40	12	285	
Inkomna svar	34	43	42	45	27	32	2	225	
Svarsprocent	74%	90%	84%	90%	69%	80%	17%	79%	

Ds Kn 1981:12, Medborgarna och kommunen. Studier av medborgerlig aktivitet och representativ folkstyrelse.

Eriksson, S., 1981, Kommunurval, väljarurval och analysansatser. (Statistiska institutionen research report 1981:2, Göteborg).

Forsell, H., 1968, Den kommunala valrörelsens omfattning och organisation i 1966 års val. (KFG nr 5, Umeå).

Forsell, H., 1972, Strukturomvandling och kommunala beslut (Avhandling i stencil, Umeå).

Furhoff, L., 1961, Kommunal skendemokrati? (Uddevalla)

Gidlund, J., 1978, Aktionsgrupper och lokala partier. Temporära politiska organisationer i Sverige 1965-1975. (Umeå: Liber).

Gidlund, J., Gidlund, G., 1981, Ty riket är ditt och makten. De politiska partiernas roll i svenska kommuner. (Ds Kn 1981:15).

Holmberg, S., 1981, Svenska väljare. (Liberförlag, Stockholm).

Håstad, E., 1938, Det moderna partiväsendets organisation (Stockholm: Albert Bonniers förlag)

Johansson, L., 1982, Kommunal servicevariation (Ds Kn 1982:2)

Johansson, L., Sjölin, M., 1981, Dagspressen i kommunerna. (Lund: Studentlitteratur).

Jönsson, R (red), 1970, Kommunerna inför 1970-talet - debatt och reformer (Lund: Studentlitteratur).

Månsson, L., 1968, Rikspolitiska attityder - kommunalpolitik. (KFG nr 8, Göteborg).

Petersson, O., Särilvik, B., 1976, Valundersökningar. Rapport 1. Rikspolitik och lokalpolitik i valet 1973. (Stockholm: SCB).

Petersson, O., 1977, Valundersökningar. Rapport 2. Väljarna och valet 1976. (Stockholm: SCB).

SOU 1972:32, Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre.

Strömberg, L., 1967, Lokalkommunal valkampanj i 1962 och 1966 års valrörelser. (KFG nr 1, Göteborg).

Westerståhl, J., 1970, Den kommunala självstyrelsen 1. Ett forskningsprogram. (Göteborg: Almqvist & Wiksell).

Westerståhl, J., 1979, Varför röstar man på olika partier i kommunfullmäktigeval och riksdagsval? (Stencil 1979-11-14).

Wold, H., 1979, Model Construction and Evaluation when Theoretical knowledge is scarce. (Cahiers du Département d'Econométrie, Université de Genève).